

PAPER DETAILS

TITLE: ALI ÇIÇEK'İN YAZISI ÜZERİNDEN SEMSEDDİN SAMİ'NİN KÂMÛS-I TÛRKÎ'SİNİN
SÖZLÛK BİLİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

AUTHORS: Farhad RAHİMİ

PAGES: 196-210

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/283960>

ALİ ÇİÇEK'İN YAZISI ÜZERİNDEN ŞEMSEDDİN SAMİ'NİN KÂMÛS-I TÜRKÎ'SİNİN SÖZLÜK BİLİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Farhad RAHİMİ*

Geliş Tarihi: Ocak, 2017

Kabul Tarihi: Mart, 2017

Öz

Türk sözlükçülük tarihinde önemli bir yeri olan ve Arap sözlükçülük anlayışından çağcıl sözlükçülük anlayışına geçişin tipik örneği olan Kâmûs-ı Türkî hakkında bugüne kadar birçok yazı yazılmıştır. Bunlardan bir tanesi 2009 yılında Ali Çiçek tarafından kaleme alınan “Sözlük Bilimi Açısından Kâmûs-ı Türkî Üzerine Bir İnceleme” adlı makaledir. Biz bu yazımızda yukarıdaki makaleyi eleştirel bir yaklaşımla ele alıp eksikliklerini ve yanlışlarını ortaya koyduktan sonra adı geçen makalede yer almayan Kâmûs-ı Türkî'nin sözlük bilimi özelliklerini, yazım özelliklerini ve sözlükte uygulanan yöntemi ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Sözlük Bilimi, Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî, Eleştiri, Ali Çiçek.

EVALUATION OF ŞEMSEDDİN SAMİ'S KÂMÛS-I TÜRKÎ IN TERMS OF LEXICOGRAPHY FROM THE ALİ ÇİÇEK'S WRITING ON

Abstract

Until today much has been written about an important place in the history of Turkish lexicography and a typical example of the transition from Arabic lexicography understanding to the modern understanding of lexicography Kâmûs-ı Türkî. One of them is the article “A Study On Kâmûs-ı Türkî In Terms Of Glossary Science” penned by Ali Çiçek in 2009. In this article, we will deal with a critical approach to the article above. After taking over the article revealed shortcomings and mistakes, i will try to demonstrate Kâmûs-ı Türkî's lexicography properties not listed in the said article, writing features and the methodology applied in the dictionary.

Keywords: Lexicography, Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî, Criticism, Ali Çiçek.

Giriş

Büyük dilci, büyük Türkçeci ve Türk dilbilimci Şemseddin Sami'nin Kâmûs-ı Türkî'si hiç şüphesiz kendinden önceki sözlüklere göre Türk sözlükçülüğünde yeni bir çıkış açmış ve Türk sözlükçülüğüne getirdiği çağcıl (modern) sözlükçülük ilkeleriyle kendinden sonraki Türkiye Türkçesi sözlüklerine temel olmuştur.

Esad Efendi'nin Lehcetü'l-Lügat'ı yalnız Türkçe sözcükleri kapsayıp bunların Arapça-Farsça karşılıklarını vermesi; Ahmet Vefik Paşa'nın Lehce-yi Osmanî'si Türkçe sözcüklerini

* Dr.; Allame Tabatabai Üniversitesi, Tahran / İran, farhad_rahimi2007@yahoo.com.

ayrı, Arapça-Farsça sözcüklerini ayrı vermesi; Muallim Naci'nin Lügat-ı Naci'si ve Mehmet Salahi'nin Kâmûs-ı Osmanî'si yalnız Arapça-Farsça sözcükleri kapsaması Türkçe söz varlığı bakımından yeterli ve elverişli değildi. Türkçenin bütün sözcüklerini içine alan bir sözlük yazmayı ilk olarak Şemseddin Sami başarmıştır. Timurtaş'ın verdiği bilgilere göre 1899'da ortaya konup 1901'de tamamlanan bu eserde Redhouse sözlüğü ile Lehce-yi Osmanî'den yararlanılmıştır.

Şemseddin Sami sadece sözlüğüne aldığı Osmanlı Türkçesinde kullanılan bütün sözcüklerle değil, uyguladığı yöntemle de sözlükçülük tarihimizde bir ilktir.

Türk sözlükçülük tarihinde önemli bir yeri olan ve Arap sözlükçülük anlayışından çağcıl sözlükçülük anlayışına geçişin tipik örneği olan Kâmûs-ı Türkî hakkında bugüne kadar birçok yazı yazılmıştır. Bunlardan bir tanesi 2009 yılında Ali Çiçek tarafından kaleme alınan Sözlük Bilimi Açısından Kâmûs-i Türkî Üzerine Bir İnceleme adlı makaledir. Biz bu yazımızda yukarıdaki makaleyi eleştirel bir yaklaşımla ele alıp belirttiği hususların eksikliklerini ve yanlışlarını ortaya koyduktan sonra adı geçen makalede yer almayan Kâmûs-ı Türkî'nin sözlük bilimi özelliklerini, yazım özelliklerini ve sözlükte uygulanan yöntemi ortaya koymaya çalışacağız.

Ali Çiçek'in Makalesi

Adı geçen makalede yazının çeşitli yerlerinde sözlük bilimine *Lexicologi* ile karşılık verilmiştir. Doğan Aksan'ın eserlerine baktığımızda sözlük bilimi *Lexicography* sözcüğünün karşılığıdır, *Lexicologi* sözcüğüne ise sözcükbilimi karşılığını buluyoruz (Aksan, 2007: c.3, s.13, 69).

Yazar Giriş bölümünde, Kâmûs-ı Türkî'nin 1574+16 sayfadan ibaret olduğunu söylüyor (s.184). Bilindiği üzere bu eserde sözlük kısmından önce Şemseddin Sami'nin ön sözü (İfâde-yi Merâm), yayınlayan yani Ahmed Cevdet'in ön sözü (İfâde-yi Tâbi'), kısaltmalar (Nesih Yazı ile Mukatta'ât ve Rik'a Yazı ile Mukatta'ât) ve özel işaretleri (İşârât-ı Mahsûsa) içeren 14 sayfalık bir kısım bulunmaktadır. Sözlük ise 15. sayfadan başlayıp 1574. sayfada biter. Dolayısıyla eğer yukarıdaki ibareden yalnızca sözlük kısmı kastediliyorsa 1574-14 sayfa biçiminde verilmeliydi. Çünkü Kâmûs-ı Türkî'nin bütünü 1574 sayfadır (Ş. Sami, 2009).

Daha sonra yazar "Kâmûs-ı Türkî'deki madde başı kelimelerin ve açıklamalarının tamamı uzun bir çalışma sonucu baştan sona, anlamları, yapıları, kullanım tarzları, kökenleri vb. yönleri bakımından incelenmiş" ifadesini kullanmıştır, yazarın incelemesine ve verdiği örnekler bakıldığında yalnızca A harfinin incelendiği görülür.

Daha sonra birkaç esere başvurarak sözlük tanımını vermeye çalışan yazar Ş. Sami'nin sözlük için ön sözde verdiği "Lugat kitabı bir lisanın hazinesi hükmündedir" kaydını düşmüştür (s.184). *Lugat* biçimindeki çeviri yazımı dizim yanlışlığı kabul etsek de *hazine* sözcüğü Ş. Sami'nin cümlesinde yer almamaktadır. Cümlelerin doğrusu şöyledir: "Lugat kitabı bir lisanın hazinesi hükmündedir." Bu açıklama ise çok eksiktir ve bu açıklamayı tamamlayan cümleler makaleye alınmamıştır. Ş. Sami *İfâde-yi Merâm*'ın ilk sayfasında sözlüğün bir dil için ne anlama geldiğini şu biçimde belirtmektedir:

"Lugat kitabı bir lisanın hizanesi hükmündedir. Lisan kelimelerden mürekkeptir ki bu kelimeler dahi, her lisanın kendine mahsus birtakım kava'ide tevfiikan, tasrif ve terkip edilerek, insanın ifâde-yi merâm etmesine yararlar. İmdi lisanın sermayesi kelimelerle kava'id-i sarfiyye ve nahviyyesinden ibarettir."

"Mükemmel bir kâmûsu olmayan lisan servet-i tabi'yyesi demek olan lûgatlerini günden güne ga'ib ederek, kendi sermayesiyle bir şey ifâde edemeyecek derecede tar (dar) olur."

"Binaenaleyh lisanını fasih ve geniş bir lisan-ı edebi halinde muhafaza veya bu hale tahvil ve icrâ etmek isteyen bir kavim lisanının mükemmel bir kâmûsunu ve muntazam bir kava'id-i sarfiyye ve nahviyye kitabını edinmeğe sa'y ve gayret etmek iktiza eder."

İfâde-yi Merâm'ın 4. sayfasında ise şöyle demektedir:

"Lisanımız için tertib olunacak kâmûs bu lisanla müsta'mel gerek Türkiyyü'l-asl ve gerek el-sine-yi sa'ireden me'huz kelimat ve ıstılahatın cümlesini cami', ve lisanımızda müsta'mel olmayan kelimelerden arî olmalıdır."

Ş. Sami'ye göre dilleri yıkılmaktan kurtaracak ancak edebiyattır, bir dili yazı dili ve edebi haline getirmek için önce onun sözcüklerini toplayıp bir sözlük ve kurallarını toplayıp bir dilbilgisi kitabı derlemek gerekir. Bir dilin kâmûsu, o dilde kullanılan bütün sözcükleri toplaması ve kullanılmayan sözcüklerden uzak kalması gerekir (Kâmûs-ı Türkî [Timurtaş'ın ön sözü], 2009: 13).

Çiçek, *Kâmûs-ı Türkî*'nin Yapısı Başlığı altındaki bölümde (s.185-186) ilk önce Ş. Sami'nin eserleriyle ilgili bilgi verir ancak eserlerin yazılış tarihiyle ilgili bilgilerde bir yanlışlık görülmektedir. Fransızcadan Türkçeye ve Türkçeden Fransızcaya olmak üzere 2 cilt halinde tertip ettiği *Kâmûs-ı Fransevi* için (1304=1886) tarihi verilmiştir. Hâlbuki 2 cilt halindeki sözlüğün birinci cildi Fransızcadan-Türkçeye *Kâmûs-ı Fransevi* 1300/1883'te, ikinci cildi Türkçeden-Fransızcaya *Kâmûs-ı Fransevi* ise 1302/1885'te tamamlanmıştır (Işık, 2006: 24).

Verilen 1886 tarihi Küçük Kâmûs-ı Fransevi için geçerlidir. Dictionnaire Français-Turc için verilen 1885 tarih, yukarıda görüldüğü gibi Türkçeden-Fransızcaya Kâmûs-ı Fransevi'nin tamamlanma tarihidir. Kâmûsü'l-a'lâm için ise (1883-1990) tarihleri verilir. Bilindiği üzere 6 cilt olan bu eser 1888-1899 yılları arasında yani tam 12 yıl içinde hazırlanmıştır¹.

Yazar daha sonraki paragraflarda Ş. Sami'nin Türkçe ve sözlükçülükle ilgili görüşlerine kısaca değinirken şu ifadeyi kullanır:

Yazar bu eserini hazırlarken bir sözlüğün içerisinde ne kadar yabancı asıllı kelime bulunursa bulunsun, bu kelimelerin Türkçe olduklarını, yani yaşayan kelimelerin asıllarına bakılmadan Türkçenin malı sayılması gerektiği düşüncesinden hareketle Türkçede yer etmiş Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin dilimizde kullanılmaları gerektiği fikrini savunmaktadır. Bazı şartlar ve zorunluluklar dahilinde dillerin birbirinden kelime almaları normal karşılanması gerektiği ifade edilmektedir (s.187).

Bu metinde üç yanlış bulunmaktadır: 1. “Yazar bu eserini hazırlarken bir sözlüğün içerisinde ne kadar yabancı asıllı kelime bulunursa bulunsun, bu kelimelerin Türkçe olduklarını...” ibaresi “Yazar bu eserini hazırlarken bir sözlüğün içerisinde o dilde yaygın olarak gerçekten kullanılan ve bilinen ne kadar yabancı asıllı kelime bulunursa bulunsun, bu kelimelerin Türkçe olduklarını...” biçiminde düzeltilmelidir.

2. “Türkçede yer etmiş Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin dilimizde kullanılmaları gerektiği fikrini savunmaktadır”. Yazar burada Ş. Sami'nin sözlerini çarpıtarak Arapça ve Farsçaya olan hayranlığını göstermiştir. Ş. Sami'de geçen ibare şöyledir: “Kâmûs-ı Türkî ne lisanımızın mütemmimâtından olan bu gibi kelimât ve ıstılâhâtıdan (Arabî ve Farsî'den me'huz lügat ve ıstılâhât-ı müsta'mele ve me'nuseden) mahrum olmalı, ne de “Lügât-ı Osmaniyye” namıyla neşr olunan nice cesim kitaplarımız gibi, Türkçede değil, Arabî ve Farsîde bile isti'malleri ender olan garâ'ib-i lügât-ı Arabiyye ve Farsiyye ile memlu bulunmalıdır” (Ş. Sami, İfâde-yi Merâm'ın 5. sayfası). Ş. Sami kullanılan ve yaygın olan yabancı sözcüklerin sözlükte yer alması gerektiğinden söz etmektedir. Hatta Ş. Sami daha da ileri giderek şöyle der: “Bizce ihmal ve feramuş edilip, Şark Türkçesinde müsta'mel bulunan halis Türkçe kelimelerin ve ale'l-husus bunlardan lüzumlu ve değerli olanların derci ve bu vechle bunların bizim Türkçeye dahi kabulüyle ihya ve ta'mimleri hususuna hizmet etmek ehass-ı âmâlım iken, mücerred kavmiyyet ve cinsiyyet muhabbetini takdir ve iltizamla bunları Arabî ve Farsî ta'birât-ı tumturak-kârâneye tercih edecek zevatın henüz nedreti ve ekseriyyetin bu fikre muhalif bulunması kısmen bu hizmetden kendimi mahrum bırakmağa beni mecbur etmiştir.” (Ş. Sami, İfâde-yi Merâm'ın 4-5.

¹ Timurtaş, 7. sayfada bu bilgileri doğru verir ancak 9. sayfada aynı bilgileri yinelerken bu eserin yazılmasının 12 yıl sürdüğüne değinmesine karşın, yazılma tarihini yanlış olarak 1883-1900 verir. Şemseddin Sami de bu esere ömrünün 12 yılını verdiğini söylemektedir (Ş. Sami, İfâde-yi Merâm'ın 5. sayfası).

sayfası). Görüldüğü üzere Türk dilinin düzeltme ve genişletilmesi konusunda Arapça-Farsça gibi yabancı dillerden sözcük almak yerine asli dilimiz ve Türkçe sözcükleri açısından bizimkinden daha zengin olan Doğu Türkçesinden sözcük alınmasından yanadır.

Doğu Türkçesinde kullanılıp da bizde unutulmuş sözcüklerin yeniden canlandırılması gerektiğini savunan Ş. Sami, sözlüğünü bu düşüncelerine uygun olarak hazırlamış ancak sözlüğüne Doğu Türkçesinde kullanılan öz Türkçe sözcükleri, çoğunluğun bu düşünceye karşı çıkmasından dolayı, çok az sayıda almıştır. Sözlükte, kullanılan Türkçe sözcüklerden başka Anadolu Türkçesinin unutulmuş sözcüklerden bazılarını da yer vermiştir. Ş. Sami, bunlardan bazısının eski şairler ve edebiyatçıların yapıtlarında bulunmakla edebi dilimize dâhil olduğunu, bir takımının da bugün Anadolu’da kullanıldığını dile getirmiştir (Ş. Sami, İfâde-yi Merâm’ın 3. sayfası).

Kâmûs-ı Türkî’ye eski ve yeni yazarlar tarafından kullanılan Türkçe asıllı sözcükler başta olmak üzere kendileri kullanımdan düşmüş oldukları halde bazı türevleri kullanılan temel sözcükler ve canlandırılması gerekli olduğundan dolayı kullanımdan düşmüş olan bazı arkaik sözcüklerle Türk diline Arapça, Farsça ve Batı dillerinden girmiş ve kullanımda olan söz ve terimlerin hepsi alınmıştır (Ş. Sami, İfâde-yi Merâm’ın 5. sayfası).

3. “Bazı şartlar ve zorunluluklar dâhilinde dillerin birbirinden kelime almaları normal karşılanması gerektiği ifade edilmektedir.” cümlesi doğru olabilir ancak böyle bir ifade Ş. Sami’nin İfâde-yi Merâm’ında bulunmamaktadır.

Ali Çiçek, daha sonra sözlükte uygulanan yöntemi açıklamaya çalışır:

1. “Kâmûs-i Türkî’de madde başı kelimenin dil bilgisindeki yeri ele alınarak isim, sıfat, zarf vb. kısaltmalarının yanı sıra Arapça asıllı kelimelerin cinsiyetleri (müennes-müzekker) ile diğer özellikleri hakkında açıklamalar da yapılmış ve bazı kelimelerin başlarına aldıkları harf-i cer, harf-i tenbih vb. belirtilmiştir. Yine genelde Arapçadan kelimelerin ism-i işaret, ism-i mensub vb. özellikleri de madde başı kelimelerin yanına kaydedilmiştir” (s.187).

Görüldüğü gibi, burada sözlükten her hangi bir örnek verilmemiştir.

2. “Kâmûs-i Türkî’de Türkçede kullanılan bazı sesleri dildeki telaffuza ve yazıma daha uygun kılabilmek ve daha kolay okunmasını sağlamak için “işarat-ı mahsusa” başlığı altında çeşitli işaretler kullanılmış. Mesela, bazı harflerin yazımıyla ilgili olarak, yol, düz, söz vb. kelimelerdeki bazı ünlüleri belirtmek için vav üzerine bir nokta veya iki nokta gibi işaretler konmuştur. Ayrıca çeşitli noktalama ve imla işaretleri de kullanılmıştır. Mesela (:) işareti misallerin başına konur. Yerine göre başka dillerden gelen bazı kelimelerin yanına, ait oldukları dillerdeki yazım şekilleri

verilmiştir: Mesela, balon (Fr. balon), bezik (Fr. bésique), bütçe (Fr. budget)’nin ve daha pek çok kelimenin yazılışı gibi” (s.187-188).

Örneklerin Arap harfli biçimleri verilmemiştir oysa açıklamanın daha iyi anlaşılabilmesi için bunların da yazılması gerekir: *yol* (يول), *düz* (دوز), *söz* (سۆز) gibi. Ayrıca *büdcə* (بودجه) sözcüğü bütçe olarak verilmiştir.

3. “Kâmûs-i Türkî’de tespit edilen kelime sayısı ve, yahut bağlacıyla anlamı verilmeksizin hemen altındaki kelimeye bağlanan 255 kelime dâhil, toplam 29.085’tir. Üstelik Sözlük’teki kelimelerin anlamlarının yanı sıra birçok detay verilmiş ve bazılarının anlamları da yer, yol, baş vb. gibi geniş bir biçimde açıklanmıştır” (s.188).

4. “Bazı kalıcı olmayan sıfat-fiiller madde başı olarak kullanılmıştır: Mesela ağlamış (daima şikâyet edip ağlar gibi lakırdı eden) bu kelime ağlayık (kullanım alanından kalkmış) ile aynı anlamda verilmiş” (s.188).

Ağlamış (آغلامش) madde başının açıklamasında bulunan *daima* sözcüğü, *ağlamış* sözcüğünün kalıcı olduğunu gösteriyor. Yani sözlüğe kalıcı olmayan sözcükler alınmamıştır, öyle olsaydı *gel-miş* gibi kalıcı olmayan sözcükler de sözlüğe alınırdı. Yazarın da belirttiği gibi kalıcı olmayan sözcükleri sözlüğe almak, madde başlarını artırmaktan başka hiçbir işe yaramaz.

5. “Kâmûs-i Türkî’de bulunan Arapça ve Farsça asıllı kelimeler Muallim Naci’nin Lügat-ı Naci ve Salahî’nin Kâmûs-i Osmanî’sinde bulunan Arapça ve Farsça asıllı kelimelerden daha azdır. Ancak bazı Türkçe eklerle oluşturulan ve Şemseddin Sami’nin tespitine göre Türkçe sayılması gereken kelimelerin manaları açıklanmadan Arapça ve Farsça anlamdaşlarıyla da verilmiştir: vefâdarlık = vefâdârî gibi” (s.188).

6. “Türkçe asıllı olup bugün kullanılmayan bazı kelimeler sözlüğe alınmıştır: ağlayık (daima ağlar gibi duran ve halinden müşteki olan), aralaşmak (seyrekleşmek), arpalamak (hayvan-yemden hastalanmak), artıklık (ziyadeli), artamak (arada kalmak, evladın vefatından sonra yaşamak), ağlamsamak (ağlar gibi olmak, yalandan ağlamak) gibi. Ayrıca bugün kullanmadığımız Türkçeleştirilmiş birtakım kelimeler de Sözlük’te bulunmaktadır: afatlamak (Ar. afet): sabrını tüketmek, bi-karar etmek.

Yazar bu tür kelimelerin bazılarını Anadolu Türkçesinin unutulmuş kelimelerinden ve halk ağızlarından almıştır. Fakat halk ağzından alınan kelimelerin coğrafyasını yani, hangi kelimelerin nerelerde daha yoğun bir biçimde kullanıldıklarını tespit etmek hem farklı bir çalışmayı gerektirdiğinden hem de bu konunun dışında

olduğundan sadece Sözlük'te bu yapılanmanın olduğu söylenmekle yetinilmiştir” (s.189).

Arta- fiilinin Kâmûs-ı Türkî'de üç anlamı varken Çiçek'in makalesinde ilgili fiilin ikinci anlamı yazılmamıştır. Fiil, aşağıdaki biçimde gösterilmeliydi:

Artamak (آرتَمَق) fl (fi'l-i lâzım “geçişsiz eylem”) 1. Arada kalmak, eñ soñ bulunmak. 2. Eskiden baki ve zâid olmak. 3. Evlâd fevtinden sonra yaşamak.

Arpalamak sözcüğünün anlamı *hayvan-yemden hastalanmak biçiminde* verilmiş, bu biçim hayvan-yem'in ikileme olduğunu düşündürmektedir. Hâlbuki kelime sözlükte parantez içinde (hayvan) yazılmıştır. Ayrıca *afatlamak* için yanlışlıkla *afatlatmak* anlamı verilmiştir. Sözlükte bu fiiller aşağıdaki biçimde gösterilmiştir:

Afatlamak (آفَاتْلَامَق) fl (fi'l-i lâzım) 1. Gürüldi patırdı etmek, kıyameti koparmak. 2. İstemeyerek mühim bir sır ifşa etmek, ağızdan kaçırmak. 3. Ağzını bozmak, sögüp saymak. Avam lisani.

Afatlatmak (آفَاتْلَاتَمَق) ft (fi'l-i müte'addi “geçişli eylem”) [Ar. âfet'den] sabrını tüketmek, bi-karar etmek. Avam lisani.

7. “Yerine göre yabancı kelimelerin yapıları üzerinde de durulmuştur: bi'l-müşâhede (bâ: harf-i cer, el: harf-i tarif). Aynı şekilde bazen, yerine göre Arapça asıllı kelimelerin vezinleri verilmiş, bazen Kâmûs-i Türkî'de kökeni Farsça olarak gösterilen bir kelime, mesela uzletgâh için: uzlet (Ar.)+ -gâh (Far.) vb. açıklamalar bulunmaktadır” (s.189).

8. “Kâmûs-i Türkî'de Türkçe kelimelerden bazılarının türeyiş biçimleri de verilmiş: adım > atmak'tan. Bazen kelimelerin Eski Türkçedeki kullanımlarıyla da verilmekte: ağır için ağık'dan. Birçok kelime anlam değişiklikleri olmuştur. Bunu TDK'nin sözlüğüyle karşılaştırdığımız Kâmûs-i Türkî'de de görmekteyiz: Örneğin arkalık: belden yukarısını örten bir nevi libas ki yelek üstüne giyilir: TDK'da 1. sırt dayamaya yarayan yer, 3. (eski) evde giyilen kolsuz kalınca bir tür hırka. Ayrıca, özel kullanımı olan bazı kelimeler günümüzde genelleşmiş olarak kullanılmaktadır. Arkalık: hamal semeri, TDK'da arkalık” (s.189-190).

Sözlükte *ağrı* için şu açıklamayı buluyoruz: *Ağrı* (أَغْرَى) isim. [aslı: ağık, ağığ].

Arkalık ise sözlükte *Arkalıc* (أَرْقَاحَ لَيْح) biçiminde yazılmıştır. Sözlükte /ç/ harfi için ayrı bir harf (چ) kullanılmıştır.

9. “Yabancı dillerden gelen kelimelerden bazıları için karşılık bulunurken nesnenin özelliği öne çıkarılmıştır: altı patlar (Fr. revolver). Kâmûs-i Türkî'de tartışılacak

kelime yapım tespitleri de bulunmaktadır: Örneğin, akşam kelimesi için ak (T.) + şam (Far.) vb. şeklinde değerlendirmeleri Hasan Eren kabul etmemektedir” (s.190).

10. “Madde başı kelimelere verilen karşılıklar, kelimelerin yapılarına, kapsadıkları anlamlara, dilde kullanılma sıklıklarına ve tarihi süreç içinde kelimelerin yaşlarına yani eski, yeni vb. olmalarına, Türkçe veya yabancı asıllı olup olmamasına, genel dilde yahut terimler sahasında olmalarına ve diğer özelliklerine bağlı olarak ele alınmıştır. Kelimelere verilen karşılıklar numaralandırılmak suretiyle verilmiş, kelimeyle yapılan atasözü, özdeyiş, deyim, terim vb. kalıplar da birden fazla karşılıkla ifade edilmek istenildiklerinde duruma göre numara verilerek anlamlandırılmıştır” (s.190).

11. “Bazı kelimelerin dildeki farklı ses kullanımları verilmiştir: atlı-atlu gibi. Bazı kelimelerin nasıl okunması gerektiği yazılmıştır: okunuş: arat gibi. Bazı kelimelerin yapılış şekilleri tartışmalıdır: afet+can, aydın [ay +tün (gece) = aylı (gece)]. eşek kelimesinin eşmek’ten geldiği ifade edilmiştir. ek fiilin (i-mek) zaman ve kip çekimi verilmiştir” (s.190).

Sözlükte *atlı* maddesinin açıklamasının başında: *yahut atlu* denilmiştir (أتلى: يا خود آتلى).

Arat diye bir madde başının bulunmamasına karşın *art* maddesinin başında sözlükte şu açıklama verilmiştir: [t’si harekelenince d’ye tahvil olunur. Daima *d* ile *ard* yazarlar dahi vardır].

Yazarın “Bazı kelimelerin yapılış şekilleri tartışmalıdır: afet+can, aydın [ay +tün (gece) = aylı (gece)]. eşek kelimesinin eşmek’ten geldiği ifade edilmiştir” cümlesinde değindiği konu daha önce işlenmiştir; dolayısıyla bu açıklamanın da ilgili yere alınması uygun olurdu. Bizim verdiğimiz sıra numaralarına göre 8. maddede “Kâmûs-i Türkî’de Türkçe kelimelerden bazılarının türeyiş biçimleri de verilmiş: adım > atmak’tan” ve 9. maddede “Kâmûs-i Türkî’de tartışılacak kelime yapım tespitleri de bulunmaktadır: Örneğin, akşam kelimesi için ak (T.) + şam (Far.) vb.” denilmiştir.

Afet+can’ın madde başı yani *afacan* (أفاجان) belirtilmemiştir.

“*Ek fiilin (i-mek) zaman ve kip çekimi verilmiştir*” biçimindeki açıklama ise yeterli değildir. Sözlükte *idim* (يديم), *ise* (يسه), *imez* (يمز), *imiş* (يمش), *imek* (يمك) madde başı olarak verilmiştir. *İdi* yerine *idim* maddesinin verilmesi, Arap alfabesi sırasına göre *idim*’in *idi*’den önce gelmesinden dolayıdır. Zaten *idim* maddesinde bütün şahısların çekimi veriliyor.

12. “Kâmûs-i Türkî’deki madde başı kelimelerden bazılarının yanına yazımındaki imla farklılıkları da eklenmiştir: *batur, başkaca, başka, bağırsak, cezve* (ikinci yazım şekli için, imlası *müreccahdur* ifadesi bulunmaktadır)” (s.190).

Burada da Arap harfli biçimler verilmemiştir. Bize göre bu makalenin en çok göze çarpan eksikliklerinden biri budur. *Batur* (باتور: یا خود باطور), *başka* (باشقه: یا خود بشقه), *başkaca* (جذوه: یا خود جزوه؛ جزوه املاسی), *cezve* (باغرساق: [یا خود باغرساق]), *bağırsak* (باشقه جه: یا باشقه جه), (مرجدر).

13. “Kelime üretme gayreti içerisinde eklerin hemen her köke rahatlıkla eklenebildiği görülmektedir: altmışlamak (altmış yaşına varmak, altmışlık olmak), alçaklatmak (indirmek, azaltmak). bu tür kelime yapımlarının dile yeni kelimeler kazandırmak ve kavramları Türkçe asıllı kelimelerle karşılamak amacına yönelik olduğu görülse de kelimenin kalıcılığını öne çıkarmak gerekmektedir” (s.190-191).

14. “Sözlüğe alınacak kelimelerin dilde yaşayan, dilin mensupları tarafından kullanılan ve benimsenen türden olmaları gerekmektedir. Ölü kelimelerin sözlüğe alınamaması, kullanım frekansı çok düşük olanların ise işaretlenmeleri gerekir. Kullanım alanından kalkmış, hiç kimsenin kullanmadığı kelimeler için ayrı sözlük/sözlükler yapılabilir. Ş. Sâmi sözlüğünde kelimelerin bazılarını terk edilmiş (metruk) diye işaretlemiştir. Sadece belli bir alanla ilgili uzmanlar tarafından kullanılan ve kullanım sıklığı düşük terimlerin de sözlüğe alınmaması gerekmektedir” (s.190).

15. “Madde başı kelime anlamlandırmalarında önce kelimenin asıl anlamı, sonra mecaz anlamı ve daha sonra diğer anlamları verilmeli ilkesine uyulmuştur” (s.190).

Kâmûs-ı Türkî'nin Sözlük bilimi Özellikleri, Yazım Özellikleri ve Sözlükte Uygulanan Yöntem

Kâmûs-ı Türkî'nin adı geçen makalede değinilmeyen bazı sözlük bilimi ve yazım özelliklerini ve sözlükte uygulanan yöntemi şöyle sıralayabiliriz:

1. Sözlüğün yazılış özellikleri eserin başında belirtilmemiştir. Sözlüğün başında bütün harfleri ve hareketleri ses değeriyle birlikte gösteren bir tablo bulunmalıydı. Örneğin *e/açık e* için kullanılan /ـ/ hareketi belirtilmemiştir: *اَشَكْ* (*eşek*). Sözlükte ünlüleri belirten özel işaretler kullanılmıştır. Sıralama Arap alfabesi temel alınarak hece dizgesine göre yapılmıştır. Örneğin sözcük içi u/o/ü/ö harfine bakılmaksızın bu ünlülerden sonraki ünsüze göre sıralanmıştır: *suzen* (سوزن)-*süs* (سوس)-*susam* (سوسام) gibi. Sayfa başlarında heceleri oluşturan üç harf belirtilmiştir. Eserin başında kullanılan işaretlerin ve kısaltmaların ne anlama geldiğini ifade eden tablolar bulunmaktadır. Ayrıca /k/ (ک) ve /g/ (گ) sesi sözlükte ayrı harflerle gösterildiği halde sıralamada bir arada verilmiş, k/g ayrımı gözetilmeksizin sıralatılmıştır: *geçürmek* (گچورمک)-*küçük* (کچوک)-*keçe* (کچه)-*geçe* (گچه).

2. Sözlükte uygulanan yazılış dizgesinde bazı tutarsızlıklar görülmektedir. Örneğin bazen ünlüler ikili biçimde yazılır. Örn /i/ sesi bazen /ـِ/ ile *-kertinmek* (كَرْتِنَمَك) gibi gösterilirken bazen de /ی/ ile *-kertik* (كَرْتِيَك) gibi karşılanmıştır. /a/ sesi kimi yerde /ا/ ile *-baş* (بَاش) gibi kimi yerde /آ/ ile *-yaprak* (يَبْرَاق) gibi kalın ünsüzlerin yanında /ـِ/ ile *-kapu* (قَبْو), *arka* (آرْقَه), *-mak* (مَق) gibi gösterilmiştir. Üstün /ـِ/ harekesi bulunan /k/ (ق) gibi kalın ünsüzün /a/ gibi seslenmesi durumu Ar. ve Far. sözcüklerde de görülür: *ayb* (عَيْب) gibi. /u/ için /و/ ya da /ـُ/ *-uçurmak* (اَوْجُرْمَق) gibi /ü/ için /و/ den başka /ـُ/ *-cüz'* (جُزْء) gibi. Ancak *sulh* (صُلْح) sözcüğünde /ص/ sesi kalın olduğu için ünlüsü /u/ okunur- /ı/ sesi için /ـِ/ harekesi-*ağırlık* (أَغْرَلَق), *arkalık* (أَرْقَه لَق), *ırgalamak* (إِرْغَالَمَق) gibi- ya da /پ/ harfi *-ırmak* (إِبْرِمَاق), *kayıcı* (قَبِيْجِي) gibi- kullanılır.

3. Sözlükte yazı geleneğine bağlı kalmak suretiyle yazılan Türkçe sözcüklerin biçimi ve Ar. ve Far. sözcüklerin o dillerdeki yazılış biçimi korunmakla birlikte Türkçedeki söyleyiş biçimi de hareketlerle gösterilmiştir: *Adam* (أَدَم), *arayış* (أَرَايِش), *yaprak* (يَبْرَاق) gibi.

4. Maddelerin açıklamasında ünlülerin hareketleri gösterilmemiştir:

Bağırsak maddesi ([یا خود باغرساق]) gibi.

5. Sözlükte Arapçada kullanılmayan yahut Arapçadan yanlış olarak türetilmiş sözcüklere galat (yanlış) sözü kullanılmıştır:

Felaket (felek'den müştakk Ar. bir kelime gibi kullanılıyorsa da, Arabî olmayıp uydurma ve yanlış bir lügatdır.).

İbzal (bezl maddesi if'al babından gelmediği için ve zaten bezl müte'addi olup, lüzumu olmadığı için, yanlış ve isti'mali gayr-ı caizdir).

Halk arasında Türkçe ses dizgesine uydurulan alıntı sözcükler için *zebanzed* veya *zebanzedi galat* olarak deyimi kullanılır:

Attar (عَطَّار) ism-i müzekker. Ar. [ıtr'dan ism-i mübalaga]...[zebanzedi galat olarak: aktar].

Miskab (مَنْقَب) ism-i müzekker. Ar. [sekab'dan ism-i alet. Türkçe. Zebanzedi: matkab].

6. Kâmûs-ı Türkî'ye eski ve yeni yazarlar tarafından kullanılan Türkçe asıllı sözcükler başta olmak üzere kendileri kullanımdan düşmüş oldukları halde bazı türevleri kullanılan temel sözcükler ve canlandırılması gerekli olduğundan dolayı kullanımdan düşmüş olan bazı arkaik sözcüklerle Türk diline Arapça, Farsça ve Batı dillerinden girmiş ve kullanımda olan söz ve terimlerin hepsi alınmıştır. Konuşma dilinde bulunan ama birçok sözlükte bulunmayan sözcükler de bu yapıtta yer almıştır. Ayrıca başka Türk lehçelerinden sözlüğe alınan sözcükler

de vardır. Ş. Sami, Doğu Türkçesinden pek çok sözcüğü yapıtına almak düşüncesinde ancak çoğunluğun tepki göstermesini düşünerek bundan vazgeçmiştir. Ş. Sami'nin en büyük eksikliği bu tutumunda yatmaktadır. Bir şeyin doğru olduğuna inanan kişi, insanların tepkisinden çekinmeden onu bir an önce gerçekleştirmesi gerektiği kanısındayız.

Eskicil sözcükler:

Sayrı hasta, mariz, na-mizac, keyifsiz, üzgün. [Metruk ise de yeri boş kalmış müstahakk-ı ihya lügât-ı mahsusamızdandır].

Kamu hep, bütün, cemi, dükeli. Metruk.

Kendileri kullanımdan düşmüş oldukları halde bazı türevleri kullanılan temel sözcükler:

Bel isim. tk (Türkî-yi kadim). Zahirlik, aşıkârlık, bedahet. [Bizce bugün metruk ise de, belli, belirmek, bellemek gibi müştakkatı müsta'mel bir kelime-yi esasiyyedir.]

7. Sözlük, yapım ekleriyle kurulmuş sözcüklerle zenginleştirilmiştir: *tat* (طات), *tatdırmak*, *tatsız*, *tatsızlanmak*, *tatsızlık*, *tatlamak*, *tatlanmak*, *tatlu*, *tath*, *tatlıca*, *tatlıcı*, *tatlılaşdırmak*, *tatlılaşmak*, *tatlılık*, *tatlılı*, *tatlımsı*, *tatmak*, *tatma*, *tatık*, *tatım*, *tadandırmak*, *tadanmak*, *tadıcı*.

8. Sözlükte, Türkçenin başlıca ekleri de madde başı olarak yer almıştır: *+lık* (لِک), *+II* (لِی) ve olumsuzluk eki *-mA* (مَ) gibi.

9. Kimi yabancı sözcüklere güzel Türkçe karşılıklar verilmiş veya önerilmiştir:

Zalim haksızlık ve zulmeden, haksız, gaddar, *kıyııcı*, merhametsiz, sitem-kar.

Eğindirik isim. Arkanın eğin denilen cihetini örten şey, ferace yakası, kürk ve sairenin devrik büyük yakaları, zagara -zahare- [Fransızca. *pelerin* denilen şeye de bu isim pek münasib olduğundan, bu yabancı tabirin kabul ve isti'maline lüzum-ı hakiki yoktur.]

Gözgü (گوزگو) isim. ya:

Gözgi (گوزگی) isim. Ayna, ayine. [Metruk ise de, yerine geçen ayine Türkçe olmadığından, ihyası arzu olunur.]

10. Sözlükte sözcüklerin hangi dile ait oldukları belirtildiği gibi sözcüğün hangi kökten türetildiği de belirtilmiştir.

Sucuk (صوجوق) isim. [aslı: sücük, cücük=taze, leziz].

Üzengi (اوزنگی) isim. [Asıl uzanıp kısalma demek olan *üzenmek*'den].

11. Sözlükte Arapça alıntılar, anlamını kaybedip Türkçede yeni bir anlam kazanmışsa *Türkçe* (تر) kısaltması ile gösterilmiştir:

Evlad (أولاد) ism-i müzekker. Cem'. Ar. Müfred: Veled. bk: Veled.=Türkçe. Müfred. Cem'. 1. Çoluk çocuk. 2. Züriyet, nesil, sülale. 3. Oğul, kız, çocuk.

12. Sözlükte Arapça alıntılarının çoğul biçimi madde başı olarak verilmiş, Türkçede farklı bir kullanım ve anlam kazanmamışsa, çoğul biçim tekil biçime gönderilmiştir. Tekil biçimlerde de çoğul biçimler verilmiştir:

E'âcib (أعاجيب) ism-i müennes. Cem'. Ar. Müfred: U'cûbe. bk: U'cûbe.

Arapça alıntılarının çoğul biçimi Türkçede farklı bir kullanım ve anlam kazanmışsa Türkçedeki kullanım biçimleri verilmiştir:

Erbab (أرباب) ism-i müzekker. Cem'. Ar. Müfred: Rab. bk: Rab.=Sıfat. Türkçe. Müfred. Ehil, layık ve muktedir: O adam bu işin erbabı değildir; Erbab adamdır.

Arapça alıntılarının sadece çoğul biçimi kullanılmışsa, bunların tekili de verilmiştir:

Me'ayib (مَعَايِب) ism-i müzekker. Ar. Cem'. [Müfred: me'ab lisanımızda müsta'mel değildir].

Arapça ad ve sıfatların cinsiyetleri belirtilmiş, dişil sıfat farklı bir kavram için kullanılmışsa madde başı olarak alınmış, sadece nitelediği ada göre cinsiyeti değişiyorsa sıfatın eril biçimi alınmış, dişili de eril madde başının altında gösterilmiştir:

Bâsır (باصير) sıfat. Ar. Müennes: Bâsıra [basar'dan ism-i fa'il.] gören, görücü.

Bâsıra (باصيره) ism-i müennes. Ar. 1. Görmek kuvveti, rü'yet hassası, kuvve-yi basıra. 2. Göz, ayn, çeşm.

Arapça alıntılarının ism-i masdar, ism-i fa'il, ism-i mef'ul, ism-i tafdil, ism-i tasgir, ism-i mübalaga, ism-i mekân, ism-i zaman, ism-i alet, ism-i mensub, ism-i işaret, ism-i aded, sıfat-ı müşebbehe, zarf-ı mekân, zarf-ı zaman gibi türleri de gösterilmiştir:

Ma'bud (مَعْبُود) ism-i müzekker. Ar. [İbade'den ism-i mef'ul].

Bazı kullanımların gerekliliği veya gereksizliği dahi belirtilmiştir:

Âb (آب) isim. Farsça. Su. Lüzumsuz.

13. Sözlükte sözcüklerin her anlamı bir sayı ile belirtilerek verildiği gibi yakın anlamda kullanılanların arasına virgül konmuş, anlamları açıklamak üzere yararlanılan örnek cümleler ise iki nokta ile ayrılmıştır. Sanat ve bilim terimleri ile sözün anlamını değiştiren özel deyimler

(||) işaretiyle ayrıldığı gibi, sözcük türünün değişmesinde yani sözcüğün ad iken sıfat olması hâlinde (=) işareti ve sözcük veyahut deyim ile anlamı arasında (=) işareti konmuştur, varsa mecazi kullanımlar da sözlüğe alınmıştır.

Adud (عَضْد) edat. İsm-i müzekker. Ar. Cem': A'dad. 1. Kol, pazı. 2. Mecazen. İstinadgah, mu'in, mümid: Adudü'd-devle. || Teşrih. Azm-ı adud=kol kemiği. || Fenn-i cerrahi. Haz'-ı adud=kolun kesilmesi.

Nim (نیم) isim. Far. Yarım, nısf...=Sıfat. Yarı.

14. Sözlükte Türkçe eylemlerin çatıları da (fi'l-i lâzım, fi'l-i müte'addi, fi'l-i mechul, fi'l-i müşareket, fi'l-i mütava'at) gösterilmiştir. Türkçede bir eylem, ek almadan farklı iki çatıda kullanılıyorsa madde başında ayrı ayrı belirtilerek örneklendirilir:

Çalmak (چالْمَق) ft (fi'l-i müte'addi) 1. Urmak, çarpmak: Kamcı, kılıc çalmak...14. buruşdirmek: Dili çalmak= fl (fi'l-i lâzım) 1. Az benzemek, tekrâr etmek, mail olmak: Yeşile çalıyor. 2. Bir şeyin lezzetini vermek....3....

15. Türkçede geniş zaman ekli biçimleri düzenli olmayan eylemlere ne tür geniş zaman eki getirileceği sözlükte gösterilmiştir:

Aldatmak (الْدَاتْمَق) muzari': Aldadır.

Gelmek (گَلْمَك) fl (fi'l-i lâzım). Muzari': Gelir, gelür.

16. Sözlükte Türkçe sözcüklerin Eski Türkçedeki kullanım biçimleri de verilmiştir:

Başlık (بَاشْلِقْ) isim. 1. Riyaset, ser-kerdelik, amiriyyet. 2. Türkî-yi kadim. [Çağatayca: başlıg] reis, amir.

17. Sözlükte, Ar. alıntılarının bazılarında ince okunan /l/ sesi belirtilmiştir. Türkçe bazı sözcüklerdeki /l/ sesinin ince okunmasına karşı çıkmıştır:

Âl (آل) ism-i müzekker. Ar. [/l/ ince okunur. İsm-i cem' olmağla cem'i yokdur].

Hallaşmak (حَالَلْشَمَقْ) fş (fi'l-i müşareket) [*halleşmek* yazmak abesdir].

18. Sözlükte kalın sıradan ünlü bulunduran sözcüklerin ilk sesinde yer alan t/d ünsüzlerinin bazıları Eski Anadolu Türkçesi yazım geleneğine göre /ط/ ile yazılmıştır. Söyleyiş biçimi ise (t/d) diye belirtilmiştir: *Tadanmak* (طَادَانْمَقْ) (د) fl (fi'l-i lâzım).

Tağarcık (طَاغَارْجِقْ) ya طَاغَارْجِقْ isim.

19. Türkçe sözcüklerin farklı yazımları madde başı olarak verilmiş, bu farklı biçimler en yaygın olan yazıma gönderilmiştir:

Dadanmak (دادانمق) bk. Tadanmak.

Dağ (داغ) bk. Tağ.

20. Sözlükte Yunanca, Latince, Fransızca, İtalyancadan giren sözcükler o dillerdeki yazımlarıyla belirlenmiştir: *Büdcce* (بودجه) isim. [Fransızca. budget].

21. Sözlükte sözcük açıklamalarının yeterli açıklıkta olmadığı, çoğu kez bir sözcüğün daha az kullanılan yabancı bir sözcükle ya da bir birleşik sözle açıklandığı görülmektedir:

Çare (چاره) isim. Far. 1. Tarik-i tesviye, sebeb-i ıslah, vasıta-yı tahlis...

Defter (دفتر) muamelat-ı ticariyye ve irad ve masraf ve hatırda kalması meram olunan hesabat ve sairenin kayd ve tahririne mahsus cedvelli beyaz kitâb...

Sonuç

Büyük dilci ve Türk dilbilimci Şemseddin Sami'nin kendinden önceki sözlüklere göre Türk sözlükçülüğünde yeni bir çığır açıp Türk sözlükçülüğüne getirdiği çağcıl sözlükçülük ilkeleriyle kendinden sonraki Türkiye Türkçesi sözlüklerine temel olan Kâmûs-ı Türkî'si hakkında bugüne kadar birçok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada Türk sözlükçülük tarihinde önemli bir yere sahip ve Arap sözlükçülük anlayışından çağcıl sözlükçülük anlayışına geçişin tipik örneği olan Kâmûs-ı Türkî hakkında 2009 yılında Ali Çiçek tarafından kaleme alınan *Sözlük Bilimi Açısından Kâmûs-i Türkî Üzerine Bir İnceleme* adlı makale eleştirel bir yaklaşımla ele alınmış, ilgili yazıdaki eksiklikler tamamlanmış, yanlışlar düzeltilmiş ve Kâmûs-ı Türkî'nin sözlük bilimi açısından değinilmemiş diğer özellikleri ile sözlükte uygulanan yöntem ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Kaynaklar

- AKSAN, D. (1998). Türklerde Sözlükçülük, Bugün Türkiye'de Sözlük. *Kebikeç*, 6, 115-118.
- AKSAN, D. (2007). *Her Yünüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yay.
- BOZ, E. (2012). Türk Sözlükbiliminin Problemleri. *Turkish Studies*, 7(4), 13-20.
- ÇİÇEK, A. (2009). Sözlük Bilimi Açısından Kâmûs-i Türkî Üzerine Bir İnceleme. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 183-193.
- DEMİRAY, K. (1981). Sözlükçülüğümüzde Önemli Bir Aşama ve Kamûs-i Türkî. *Türk Dili Dergisi*, XLIII, 24-26.
- IŞIK, S. (2006). *Edebiyatçı Yönüyle Şemseddin Sami*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İLHAN, N. (2009). Sözlük Hazırlama İlkeleri, Çeşitleri ve Özellikleri. *Turkish Studies*, 4(4) 534-554.
- KOCAMAN, A. (1998). Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük. *Kebikeç*, 6, 111-113.

- KÜLTÜRAL, Z. (2009). Sözlük Bilimi Açısından Dîvânü Lugâti't-Türk. *Turkish Studies*, 4(4), 790-796.
- ÖLMEZ, M. (1998). Eski Türkçenin Sözlükleri. *Kebikeç*, 6, 119-123.
- ÖLMEZ, M. (1998). Etimoloji Sözlükleri. *Kebikeç*, 6, 175-184.
- ÖLMEZ, M. (1998). Günümüz Türk Dilleri ve Sözlükleri. *Kebikeç*, 7-8, 149-152.
- ÖLMEZ, M. (1998). Tarihi Türk Dillerinin Sözlükleri. *Kebikeç*, 6, 109-110.
- ÖLMEZ, M. (1994). Türk Dillerinin Sözlükleri ve Türk Sözlükçülüğü. *Uygulamalı Dilbilim Açısından Türkçenin Görünümü*, Ankara: Dil Derneği Yay.
- SERTKAYA, O. F. (1967). Şemseddin Sami ve Kâmûs-i Türkî'si: Doğumunun 117. Ölümünün 63. Yıldönümü Dolayısıyla, *Türk Kültürü*, 56, 577-581.
- SERTKAYA, O. F.. (1985). Şemseddin Sami ve Kâmûs-i Türkî'si. *Türk Edebiyatı*, İstanbul, 141, 24-25.
- ŞEMSEDDİN SAMİ (2009). *Kâmûs-i Türkî, İstanbul: İkdâm matbaası (1317)*. İstanbul: Çağrı Yay.
- USTA, H. İ. (2006). Türkçe Sözlük Hazırlamada Yöntem Sorunları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, 46 (1).
- YAVUZARSLAN, P. (2004). Türk Sözlükçülük Geleneği Açısından Osmanlı Dönemi Sözlükleri ve Şemseddin Sami'nin Kâmûs-ı Türkî'si. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, 44 (2), 185-202.
- YAVUZARSLAN, P. (2009). *Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü*. Ankara: Tiydem Yay.